

Młynarstwo w dobrach
królewskich, kościelnych i szlacheckich
w północnych powiatach
województwa pomorskiego
w latach 1466–1626

Łukasz Grochowski

Młynarstwo w dobrach
królewskich, kościelnych i szlacheckich
w północnych powiatach
województwa pomorskiego
w latach 1466–1626

Wydawnictwo
Uniwersytetu Gdańskiego
Gdańsk 2023

Recenzent
ks. prof. dr hab. Wojciech Zawadzki

Redaktor Wydawnictwa
Joanna Wawrzyńczak

Projekt okładki i stron tytułowych
Andrzej Taranek

Na okładce
Zabytkowa Kuźnia Wodna w Gdańsku-Oliwie, fot. Łukasz Grochowski

Skład i łamanie
Mariusz Szewczyk

Publikacja sfinansowana ze środków
Wydziału Historycznego Uniwersytetu Gdańskiego
oraz Prorektora ds. Badań Naukowych Uniwersytetu Gdańskiego
w ramach konkursu na wyróżniające się prace doktorskie

© Copyright by Uniwersytet Gdański
Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego

ISBN 978-83-8206-437-7

Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego
ul. Armii Krajowej 119/121, 81-824 Sopot
tel. +48 58 523 11 37, tel. kom. +48 725 991 206
e-mail: wydawnictwo@ug.edu.pl
wydawnictwo.ug.edu.pl

Księgarnia internetowa: wydawnictwo.ug.edu.pl/sklep/

Druk i oprawa
Zakład Poligrafii Uniwersytetu Gdańskiego
ul. Armii Krajowej 119/121, 81-824 Sopot
tel. +48 58 523 14 49

Spis treści

Wstęp	7
Przedmiot badań	7
Konstrukcja pracy	19
Metody pracy	21
Stan badań	23
Materiały źródłowe	29
1. Zarys dziejów młynarstwa od średniowiecza do początku XVII w.	40
1.1. Młynarstwo w Europie	40
1.2. Technika stosowana w młynach i wiatrakach do początku XVII w.	49
1.3. Młynarstwo w Polsce	60
1.4. Młynarstwo na Pomorzu Gdańskim do 1466 r.	69
1.4.1. Młyny książęce/krzyżackie („państwowe”)	69
1.4.2. Młyny kościelne (zakonne)	77
1.4.3. Młyny szlacheckie	79
1.4.4. Wykaz młynów w północnej części województwa pomorskiego do 1454 r.	81
2. Podział administracyjny Prus Królewskich i sieć wodna na Pomorzu Gdańskim	96
2.1. Administracja w Prusach Królewskich. Powiaty. Starostwa, klucze wiosek i osady województwa pomorskiego w powiatach puckim, mirachowskim, gdańskim oraz tczewskim	96
2.1.1. Dobra królewskie	103
2.1.2. Dobra kościelne	105
2.1.3. Dobra szlacheckie	111
2.1.4. Dobra wielkich miast Prus Królewskich (Gdańska, Torunia, Elbląga)	114
2.2. Sieć wodna na Pomorzu Gdańskim	117
2.3. Systemy pieniężny i miar na Pomorzu Gdańskim (w Prusach Królewskich)	125

3. Młyny w północnych powiatach województwa pomorskiego w latach 1466–1626	129
3.1. Liczba młynów i ich lokalizacja	129
3.1.1. Liczba młynów i ich lokalizacja w dobrach królewskich	130
3.1.2. Liczba młynów i ich lokalizacja w dobrach kościelnych	138
3.1.3. Liczba młynów i ich lokalizacja w dobrach szlacheckich	141
3.1.4. Wnioski	145
3.2. Rodzaj produkcji	163
3.2.1. Rodzaje młynów	163
3.2.2. Wnioski	186
3.3. Budynek młyna i jego wyposażenie	195
3.3.1. Charakterystyka obiektów młyńskich	195
3.3.2. Wnioski	218
4. Młynarze z północnych powiatów województwa pomorskiego w latach 1466–1626	224
4.1. Zawód młynarza	224
4.1.1. Charakterystyka zawodu młynarza	224
4.1.2. Wnioski	231
4.2. Obowiązki młynarzy	236
4.2.1. Obowiązki w utrzymaniu obiektu młyńskiego i jego wyposażenia	236
4.2.2. Obowiązki wobec właściciela	240
4.2.3. Wnioski	251
4.3. Korzyści młynarzy	259
4.3.1. Opłaty za korzystanie z usług młynarskich	259
4.3.2. Dodatkowe źródła dochodu młynarzy	261
4.3.3. Pomoc przy naprawach, zapłata za użytkowanie	263
4.3.4. Wnioski	264
Zakończenie	266
Słownik terminów związanych z młynarstwem	281
łacińsko-polski	281
niemiecko-polski	285
polskie terminy związane z młynarstwem	287
Aneks	291
Bibliografia	355
Spis tabel	375
Spis wykresów	377
Spis map	379
Spis fotografii	380
Indeks	381